

Жадько В. А. Михаил Драгоманов – публицист, редактор, издатель.

В статье описаны основные достижения М. П. Драгоманова в области публицистики, редактирования, издательской деятельности, обозначено их значение для развития украинской прессы и книгоиздания.

Ключевые слова: история журналистики, издательской деятельности, редактирования, публицистическое наследие М. П. Драгоманова, редакторская деятельность М. П. Драгоманова.

Zhadko V. Mykhailo Drahomanov – publicist, editor, publisher.

The article describes the main achievements of M. P. Dragomanov in the field of journalism, editing, publishing activities, marked their importance for the development of the Ukrainian press and book publishing.

Key words: history of journalism, publishing, editing, and journalistic heritage of M. P. Dragomanov, editorial Activities M. P. Dragomanov.

УДК 070.48 (477)

Н. М. СИДОРЕНКО

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри історії журналістики КНУ імені Тараса Шевченка

О. О. ДУБЕЦЬКА

кандидат із соціальних комунікацій, асистент

ЗДОБУТКИ І ПРОРАХУНКИ ПРЕСИ ДЛЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються кількісні та якісні показники розвитку дитячої періодики в незалежній Україні, подається характеристика географічного, проблемно-тематичного, мовного, структурно-організаційного наповнення таких видань. Акцентується увага на певних прорахунках преси для дитячої аудиторії.

Ключові слова: періодика для дітей, віковий діапазон, проблемно-тематичні аспекти, видавничі стандарти.

Конвенція ООН про права дитини передбачає необхідність доступу дітей до інформації та матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які б сприяли їхньому соціальному і культурному становленню, духовному і моральному благополуччю, а також фізичному і психічному розвитку [3]. Таким чином, держави мають створювати умови для видання і розповсюдження дитячої літератури, поширення матеріалів засобів масової інформації, де б враховувалися традиції та культурні цінності кожного народу для захисту і гармонійного розвитку дитини. Зокрема в ратифікованій в Україні «Конвенції про права дитини» (стаття 13) стверджується: «Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини» [4].

За час незалежності України спостерігається очевидне зростання назв періодичних видань для дітей; з початку 90-х років ХХ ст. кількість зареєстрованих і перереєстрованих друкованих ЗМІ для цього аудиторного сегменту перевищила 1000. Тож виникає необхідність типологізувати ці

видання, визначити їхні не тільки реальні кількісні, а насамперед – якісні параметри, що мають відповідати ціннісним орієнтирам виховання підростаючого покоління. У цьому виявляється актуальність дослідження.

Аналіз останніх публікацій. Як і раніше (на початку чи в середині ХХ ст.), дитяча преса не залишається без уваги науковців, які звертаються до історичних витоків, характеристики різних видів часописів (розважальних, ігрових, пізнавальних, освітніх, релігійних), жанрово-тематичного розмаїття, структурно-поліграфічних особливостей, притаманних рис окремих журналів («Барвінок», «Малятко», «Пізнайко», «Професор Крейд», «Ангелятко», «Однокласник», «Юний натураліст», «Вінні та його друзі»). Ці питання вивчали Е. Огар, Ю. Стадницька, Л. Круль і Н. Благун, О. Нагорна, Н. Кіт, Т. Давидченко, У. Лешко (Колесніченко), А. Волобуєва та ін. Серед досліджень останніх років – монографія «Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби)» Е. Огар, кандидатська дисертація «Робота редактора з авторами-дітьми» О. Віщук, низка статей («Тенденції та розвиток сучасної дитячої періодики (2008–2011)» О. Орлик, «Періодичні видання для дітей: комунікаційний аспект» Т. Єжижанської, «Електронні ресурси вітчизняної періодики для дітей» О. Марущак). Зацікавлення творчими, психологічними, організаційними аспектами дитячої періодики виявляють фахівці різних галузей: педагогіки, історії, філології, соціальних комунікацій.

Завдання статті – простежити основні шляхи творення сучасної друкованої преси для дітей в Україні, визначити тенденції розвитку. З огляду на те, що не всі газети, журнали, бюлетені, альманахи, ігрові збірники, колекційні періодичні видання, призначені для читацької аудиторії до 18 років, потрапляють до найбільших бібліотек України (зокрема Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Національної парламентської бібліотеки України), при кількісних підрахунках доводилося користуватися даними каталогу передплати періодичних видань КМД УДППЗ «Укрпошта», відомостями Державного реєстру друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності.

Кількісне зростання найменувань періодики для дітей в Україні за останні десятиліття визначило нові напрямки в географічному, мовному, проблемно-тематичному, жанровому, структурно-організаційному та іншому наповненні цих видань. Якщо в радянський час преса для малят, дошкільнят, учнів (жовтенят і піонерів) зосереджувалася здебільшого в столиці УРСР, зрідка – в обласних центрах, то наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. значно розширився територіальний діапазон дитячих видань у нашій країні.

За містами появи дитячої періодики відслідковується тенденція до зосередження видавничих осередків у кількох найбільших центрах, як-от: Київ, Харків, Дніпропетровськ (нині – Дніпро), Львів, Донецьк, Одеса, Черкаси, Тернопіль. Серед інших міст – Запоріжжя, Полтава, Чернівці, Миколаїв, а також Кременчук (регіональна газета «Березіль»), Лебедин Сумської області (обласна газета «Бім-Бом»), Кіцмань (літературний громадсько-просвітницький альманах «Барвисток») і с. Йорданешти Глибочицького району (навчально-

розважальне видання для школярів «Велика перерва») Чернівецької області, Дніпродзержинськ (нині – Кам'янське) Дніпропетровської області («перший загальноукраїнський дитячий журнал» «Весела компанія»), Мелітополь Запорізької області (обласна газета для школярів «Место встречи») тощо.

Значна частина періодики для дітей видається державною мовою («Барвінок», «Соняшник», «Малятко», «Крилаті», «Смайлик», «Дзвіночок», «Куля»); має два варіанти – українсько- і російськомовний («В гостях у казки», «Чомучка», «Кузя», «Знайко», «Дитячий розвивайко», «Домовичок», «Газета кота Копейкіна», «У світі казок»); пропонуються випуски трьома мовами: українською, російською, англійською («Пізнайко» / «Познайко» / «Poznauko»; «Кузя» / «Кузя» українською / «Кузя English на английском языке»).

Десять видань призначені безпосередньо для читачів із кола національних меншин України. Так, Угорське педагогічне товариство в Берегові кілька видань пропонувало для дитячої аудиторії рідною мовою, зокрема: «Irka» («Зошит»), «Nyomkereső» («Слідопит»), педагогічний журнал «Kozoktatas» («Освіта») [6]. Всеукраїнська науково-педагогічна асоціація «Aron Pumnul» у Чернівцях сприяла виходу в світ румунськомовного журналу «Făgurel» під керівництвом письменника і редактора Сіміона Гочу. Кримськотатарською мовою видавалися «Балалар дюньяса» («Світ дітей») як додаток до газети «Яньи Дюнья», «Йилдизчик» («Зірочка») і створений у листопаді 2011 р. журнал «Арманчик». Ромські діти молодшого шкільного віку читали публіцистично-інформаційний журнал «Кгаморо» («Сонечко»), виданий за підтримки Закарпатської асоціації ромських організацій «Єкгіпе» в Ужгороді (шеф-редактор А. Аладар, редактор – Ю. Зейкеш); готувалася також «Бібліотечка журналу «Кгаморо». В Київській області 2007 р. був зареєстрований журнал «Сонечко плюс» гагаузькою мовою. Вже кілька років існує в Івано-Франківську журнал «Polak mały» («Маленький поляк» – додаток до польськомовної газети «Kurier Galicyjski»).

Варто згадати про те, що діти з вадами зору також мали нагоду отримати свою пресу, виготовлену за допомогою шрифту Брайля. В середині 2009 р. у зв'язку з фінансовими труднощами та закриттям видавництва літератури для сліпих припинив існування єдиний на той час журнал для незрячих дітей «Школяр», наклад якого складав 600 примірників. У грудні 2010 р. редакція серії дитячих видань «Країна ангелів» презентувала у Львові свої оновлені видання для дітей молодшого віку, що мали виходити щомісячно із вкладкою рельєфно-крапковим шрифтом на базі всеукраїнських журналів для дітей «Ангелятко» та «Ангеляткова наука».

Нині засновники, шеф-редактори й головні редактори друкованих засобів масової інформації, призначених для дитячої аудиторії, намагаються визначити віковий діапазон своїх потенційних читачів, аби дати їм корисний пізнавально-розважальний матеріал. Практично охоплені всі категорії дітей від 1 до 18 років. У сфері психології розвитку особистості та педагогіці прийнято виділяти такі періоди: ранній (від народження до 3-х років), дошкільний (з 3-х до 7), молодший шкільний (6/7–11/12), середній шкільний або підлітковий (12–15),

старший шкільний або юнацький (15–18). На цьому підґрунті в державному стандарті України «Видання для дітей. Поліграфічне виконання» класифіковано групи видань (книжкових і журнальних) залежно від вікової категорії читачів: I група – до 5 років включно, II група – від 6 до 10 років, III група – 11–14 років, IV група – 15–18 років [1].

Таким чином, у поле зору видавців дитячої преси потрапляють і немовлята (тим, кому ще не виповнилося 1,5 роки), і малюки (до 4-х років), а також хлоп'ята-дівчата, підлітки, тинейджери. Тому до першої групи журналів належать: «Мамине сонечко» (від 1 до 3 років), «Мамине сонечко» (від 2 до 5), «Мишка-Топтыжка» (3–6 років), «Мікі Маус. Веселі пригоди» (від 3-х років), «Мультик» (від 3-х років), «Лунтик» (від 3 до 5/6), «УхМалюк / УхМалыш» (2-6 років), «Ангеляткова наука» (3-6 років). До другої групи ввійшли: пригодницький журнал «Крилаті», «Пізнайко від 6», «Posnauko» (6-10), «Професор Крейд», «Світ дитини», «Смайлик» і т. д. На підліткову категорію третьої групи розраховані журнали «Однокласник», «Сверстник», «Justeen», «Тинейджер / Підліток», «Планета знань», «12+». Для 15-18-літніх читачів, старшокласників, юнацтва (IV група видань) призначені «Країна знань», «Обличчя друзів», «Провідник», «Юний натураліст», «Юная леди» та ін.

Але при цьому частина журналів для дітей не вказує категорії своїх адресатів або пише досить загально (наприклад, «для дітей і підлітків», «для дітей і юнацтва»); деякі мають схильність до педагогічно-навчальних параметрів (скажімо, «для дошкільного і молодшого шкільного віку», «для дітей молодшого віку», «для шкільництва» тощо). Так, «Куля» призначена школярам 6-12 років, «Умійко» рекомендується дітям 4-10 років, «Колобочок» та «Меридіанчик» – 3-7, «Ангелятко» – 2-7 років, а дитячий журнал «Карпукі» (м. Обухів Київської області) – від 7 до 70!

Останнім часом значно урізноманітнилися тематична спрямованість дитячої преси. Серед найпопулярніших видань – часописи пізнавального спрямування (розважально-пізнавальні, «розвивально-пізнавальні», науково-пізнавальні, навчальні, духовно-релігійні), ігрові та розважальні. До перших належать «Ангелятко», «Вінні та його друзі», «Жирафа Рафа», «Маша и Медведь», «Чомучка», «Професор Крейд», «Паросток», «Планета знань» та ін.

Значно зросла кількість духовно-релігійної періодики, яку читають діти різного віку. Це майже 30 часописів: «Богдан» у Дніпропетровську, «Водограй» і «Водограйчик» у Києві, «Сто талантів» і «Зернятко» у Львові, «Незабудка» у Кременчуці Полтавської області, «Лесенка» в Бердянську Запорізької області, «Живе джерельце» у Черкасах. Засновниками деяких видань подано духовні управління, єпархії, парафії, храми. Скажімо, Свято-Макаріївська церква у Києві видавала журнали «Вертоград» і «Кузнечик», Св. Різдво-Богородицька парафія у с. Мізоч Рівненської області – газету «Божа криничка», Свято-Благовіщенський храм УПЦ у Дніпропетровську – газету «Альфа», Духовне управління мусульман в Україні – «Веселий світлячок», Святоуспенська Унівська Лавра у Львові – «Галицький дзвін», Українське місіонерське товариство «Світло на Сході» – журнал «Стежинку» / «Тропинку»,

християнська місія «Живе слово» при Всеукраїнському об'єднанні євангельських християн-баптистів – «Ноев ковчег» тощо.

Розважально-пізнавальний журнал для наймолодших «Ангелятко», разом із «супутніми» журналами «Ангеляткова наука» (для розвитку і навчання у формі гри дітей 3-6 років, тираж – 39700 примірників) та «Розмальовки Ангелятка» (для роботи батьків із дітьми віком 4-8 років), складають редакцію товариства «Країна Ангелят». Якщо «Ангелятко» обрав гаслом «Пізнаємо світ разом», то його наступник має принцип «Вчимося разом», а третє видання (з'явилося у світ 2011 р. і на початку 2012 р. мало тираж 39 тисяч) спрямоване на розвиток уяви, мислення, мовлення, дрібної моторики, математики, читання.

Значно зросли можливості та попит на ігрові й розважальні дитячі журнали. З-поміж них вирізняються «журнал-іграшка», «журнал-сюрприз», «журнал-розмальовка», «ігровий журнал для саморозвитку дітей» («Барвограй», «Академія Саморобкіна», «Жасмин», «Ірина», «Ігроманія», «Театр на столі», «Юний моделіст-архітектор», «Юний моделіст-конструктор техніки», «Саморобки», «Академія Саморобкіна»).

Збільшується кількість видань, винятково присвячених кросвордам, сканвордам, ребусам, шарадам, лабіринтам та іншим головоломкам і загадкам для відпочинку і розвитку («Бэмс», «Вовк та Заєць», «Светик-семицветик», «Домовичок / Домовенок», «Дитячі кросворди», «Зелений попугай», «Кешкины кроссворды», «Кузя», «Сканворденок», «Призові дитячі кросворди»). Основна мета – стимулювання інтелектуального розвитку дитини, розширення світогляду, ініціативи, пошуку. Різноманітні конкурси й вікторини змушують дітей частіше зазирати у книги, міркувати, уважно ставитися до прочитаного, адже на сторінках багатьох видань друкуються оригінальні задачі й логічні завдання.

Як правило, редакційні колективи дбають про уважне прочитання, відбір та аналіз дитячих історій, заміток, оповідань і поезій, малюнків, анекдотів, фотознімків, організовуючи на шпальтах періодики своєрідні «творчі майстерні», «літературні студії», «творчі скарбнички». Одночасно відбувається процес ознайомлення дітей із основами художньої діяльності; досвідчені літератори, журналісти й митці допомагають випробувати талант у створенні казок, пісень, оповідань, написанні інформаційних заміток та есе, кросвордів та ігор, малюнків, математичних задачок, «хитрих питаньчок». Якісний відбір публікацій відбувається на шпальтах «Барвінка», «Соняшника», «Дзвіночка», «Журавлика», «Чомучки», «Сто талантів», «Яблуньки», «Я сама» та ін. На жаль, деякі газети та журнали в кращому разі дають посилання на сайти, не публікуючи оригінальних авторських творів.

Тиражі видань для дітей надзвичайно різноманітні – від кількохсот до 500 тисяч примірників. До останніх належать ті, що видаються російською мовою дочірніми європейськими видавничими компаніями в Україні («Джі і Фаббрі Едішенз», «Іглмосс Україна», «Де Агостіні Паблішинг», «Комікси України» та ін.). Такі видання призначені для поширення не тільки в Україні, а й Росії, Білорусі, Казахстані, тож видавці, як правило, вказують сукупний тираж.

Ідеться насамперед про таку пресу, як «Веселые животные», «Винкс. Школа волшебниц», «Губка Боб и его друзья», «Комикс: Симпсоны», «Лошадки», «Человек-Паук и его друзья», «Bratz», «Я – модница» та ін.

При цьому існує тенденція до певного перерозподілу видавничого «впливу». Так, постійними партнерами на медіаринку дитячої періодики в Україні залишаються видавництва зі світовими іменами «Де Агостіні Паблішинг» (лідер у сфері партворків – «Животные на ферме», «Легендарные самолеты», «Куклы в народных костюмах», «Дамы эпохи», «Гарри Потер» та ін.), «Егмонт Україна» (здебільшого підтримує марки Disney і Mattel, більшість часописів друкуються українською мовою: «Тачки», «Круті пригоди», «Вінні та його друзі», «Вчимося разом», «Світ героїв»), «Іглмосс Україна». Видавництво «Комікс Україна» нещодавно отримало назву «Кружок»; тут друкуються такі журнали, як: «Барбос», «Котэлло», «Лошадки», «Школа волшебниц», «Пистолетики», «Самолетики», «Машинки». З діяльністю ТОВ «Джі і Фаббрі Едішенз» пов'язана прикра фінансова історія; Міністерство юстиції України в лютому 2011 р. визнало недійсними свідоцтва про реєстрацію друкованих ЗМІ, серед яких і низка дитячих видань («Неугомонные детки – вокруг света», «Секреты Сабрины», «Приключения Шрэка») [5]. Своім місцем це видавництво поступилося (чи об'єдналося) новоствореному ТОВ «Іглмосс Україна» (Eaglemoss Ukraine).

Помітно, що серед українських видавництв і засновників розвивається конкуренція. Так, чи не найбільша кількість дитячої періодики пов'язана з іменем засновника (або головного редактора / шеф-редактора) І. Присяжнюка. З його ініціативи зареєстровані «Бабусині казки», «Чарівна абетка», «Розмальовки та загадки», «Вовк та Заєць», «Абетка. Букварик. Читанка...», 10 ігрових збірників («Рослини рідної країни», «Гра-одяганка», «Буду грати й рахувати» та ін.); 17 (із майже 30) друкованих ЗМІ для дитячої аудиторії зафіксовані в Державному реєстрі в 2005 р.

Не менш популярне ім'я в серії періодичних видань засновника або шеф-редактора І. Тріля (часто в тандемі з О. Танасійчук) із Тернополя. Це приблизно 18 часописів («Абетка», «Буквар», «У світі казок», «Знайко», «Ігроманія» «Каліграфія», «Театр на столі», «Казкові кросворди», «Розмальовки», «Розмальовок 20»). Найчастіше львівська періодика пов'язана з Р. Шевчуком («Мудрагелик», «Поміркуй і розгадай», «Призові дитячі сканворди», «Розгадайко», «Хатинка сканвордів») та Б. Хоминим («Абвгдейка малюка», «Абетка для дітей», «Абетка казок», «Наші діти»). У Черкасах це О. Жуков і видавництво «Академія Саморобкіна» (журнали для художньо-технічної творчості у школі та вдома «Академія Саморобкіна», «Академія юного моделіста», «Юний моделіст-конструктор», «Ведмедик Баррі»), а також ТОВ «Весела перерва» (журнали «Веселі картинки», «Веселі уроки», «Весела перерва», «Юний моделіст-архітектор» та ін.); у Харкові – І. Чорний («Карапузики», «Светик-самоцветик», «Зелений попугай», «Фантазеры»).

З десяток дитячих видань у Києві зобов'язані заснуванням В. Дорошенку («Велика дитяча газета», «Сканворд + Кросворд», «Пригоди», «Саморобки»,

«ВДГ» (Вигадуї. Думаї. Граї), «Маленька фея та сім гномів», «Маленький розумник», «Мамине сонечко» – сьогодні останні видання об'єднані на сайті feya.net.ua). Важливо те, що на багатьох дитячих часописах, зокрема із названої серії, стоїть позначення на тлі національного прапора: «Любіть Україну і мову нашу солов'їну» або «Зроблено з любов'ю в Україні».

Окрему нішу завоювала харківська видавнича група «Основа», що видає навчальну та науково-популярну періодику для різних вікових категорій – приблизно 10 журналів, що мають однотипні назви («Біологія для допитливих», «Географія», «Історія», «Фізика», «Хімія»; «Я вивчаю українську», «Teenenglish», «JustTeen», «Зростаємо разом», «ЧІЗ» (чудові інтелектуальні забавки) / «ЧИЖ» («чрезвычайно интересный журнал»).

У зв'язку з політичними подіями в Україні змінилася ситуація щодо деяких видавництв на сході України. Так, ТОВ «Видавничий дім «Зеніт» (як видавець) і А. Лобачов (як засновник) переорієнтували дитячі часописи на київську адресу (поліграфічні послуги виконуються в Харкові та Запоріжжі). Серед цих видань: «Сканворденок», «Кузя» (в чотирьох серіях), «В гостях у казки» / «В гостях у сказки», «Волк и Заяц», «Непоседы», «Никита и друзья» та ін. (їхній тираж – від 20 до 100 тисяч примірників). У грудні 2014 р. вийшов у світ новий російськомовний журнал для дітей «Карамельки» (призначений для читання дорослими дітям), який одночасно зареєстрований в Україні та Росії (відповідні свідоцтва зафіксовані у вихідних даних), редакції існують у Києві й Таганрозі; 10 тисяч примірників надруковано в друкарні ТОВ «Іст-Лайн» (с. Опитне Ясинуватського району Донецької області) (2015. – № 3 (4). – С. 35).

В інформаційному протистоянні України та Росії якраз наш національний медіаринок виявився не тільки незахищеним, а й просто неконтрольованим. Про це свідчать деякі елементарні приклади з сучасної історії функціонування дитячої періодики міжнародних серій. Скажімо, третій номер журналу «Я – модница» (серія «Кращі дитячі журнали») за 2015 р. присвячений «руському стилю» («Красочный и роскошный русский стиль!», «Мех – это визитная карточка русского стиля!», «Женщины на Руси носили расклешенные сарафаны и рубашки с пышными рукавами», «Главная “фишка” русского стиля – принты и рисунки!», «Обожаю платки с русскими узорами! Такая красота!» і т.д.).

В основу «журналу для непосид», «інтерактивного журналу для активних дітей» під назвою «Маша и Медведь» (ТОВ «Егмонт Україна») покладено однойменний комедійний російський мультсеріал, що демонструється у програмі «Спокойной ночи, малыши!» на телеканалах «Росія» (ввечері) та «Карусель» (удень), в Україні щоранку (7.35 і 8.35) на каналі «1 + 1». Його герої – дівчинка Маша та Ведмідь – потрапляють у веселі пригоди, до яких запрошують на сторінках журналу дітей від 3 до 8 років і їхніх батьків. Аудиторії читачів від 2 до 10 (за іншою версією – від 3 до 5) років призначений журнал «Лунтик» (побудований за мотивами російського анімаційного серіалу про прибульця з Місяця).

У серпні 2012 р. у пресі України, зокрема на новинних сайтах (vlasti.net, news.meta.ua, pravda.com.ua та ін.), з'явилося повідомлення про те, що

Українська національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі поставила під сумнів виховні цінності популярних серед дітей мультфільмів «Губка Боб», «Лунтік», «Маша і Ведмідь», «Телепузики», «Покемони», «Сімпсони», «Шрек», називаючи їх «спецпроектами, спрямованими на руйнування сім'ї, пропаганду розбещення, наркоманії тощо».

Та в порівнянні з дівчинкою Машею та інопланетянином Лунтіком (винаходи російських авторів), Шреком і Сімпсонами (героями американських мультсеріалів) деякі персонажі дитячої періодики здаються взагалі відворотними. Можливо, виховувати справжні цінності можна й на прикладах антигероїв, якщо так настирно не пропагувати (аж до захоочення) їхні звички, поведінку, стиль життя. Скажімо, поттерознавцям присвячено журнал у стилі магічних перетворень Гаррі Поттера «Back to black / Повернення до чорного» (скорочена назва: B2B). Редакція журналу звертається до «свого» читача: «Ти вважаєш себе справжнім експертом у потойбічній сфері? Обождуєш фільми, просякнуті химерним духом, і часто повторюєш серед друзів, що любиєш фільми жахів... Тримай пораду: замість того, щоб гнатися за модними тенденціями, доречніше віддавати перевагу класичним страшилкам» [8, 3]. Жахи однолітків, міські страшилки, пригоди інопланетян, прояви субкультур, «смертельні реліквії» кінокумирів, ризики пірсингу, «герої мороку», заборонені книги, парадоксальні прояви підліткового життя – ось основні факти, що наповнюють сторінки журналу, який прийшов до українського читача з польського варіанту.

Позмагатися з вищеназваним виданням може хіба що «Monster High» («Школа монстрів») – щомісячний журнал для дівчаток 7-12 років. Неповторні героїні тут школярки-монстри: Венера Мухоловка (дочка Рослинного монстра), Оперета (дочка Привида опери), Нефера де Ніл (дочка Мумії), Ребекка Парова (дочка Божевільного вченого), Роель Гойл (дочка Горгульї). Гасло журналу: «Монстрокласний шкільний клас!».

У квітні 2012 р. перший номер «Monster High» вийшов у Європі й одразу з'явився український варіант. Як вважає Деббі Кук, редактор серії європейських журналів видавничої серії «Егмонт», на сторінках видання присутні «ексклюзивні матеріали за участю улюблених персонажів», до кожного номера додається стильний подарунок (скажімо, браслет на зіпері); загалом публікації презентують «особливий феномен сучасної молодіжної субкультури» [7]. Співпраця американської фірми іграшок «Mattel» та видавництва «Егмонт» – не випадкова, адже «ідеальність партнерства» перевірена на бренді з лялькою Барбі. Зрештою, іграшки-монстряшки сьогодні № 2 серед fashion-ляльок в Америці та Великій Британії.

Як ускладнити життя своїм однокласникам і стати «упирлідеркою», «жахоскоп» замість традиційного гороскопа, організація «свята вічного непослуху» та інші монстрокласні вигадки «прикрашають» часопис. Лексика журналу специфічна, найчастіше це слова та словосполучення: «монстропримхи», «монстростильні дівчата», «монстрокласні аксесуари», «монстрокрутий скейтер», «монстровий фьюжн», «монстрочинні цілі»,

«монстрокласна родзинка», «монстронеобхідність» тощо. Незвичні історії та стилістика персонажів викликають неоднозначні відгуки, але мегапопулярність «монстряшок» не падає. Успіхом користуються мультсеріал «Школа монстрів». Статистика свідчить: понад 140 мільйонів переглядів он-лайн, понад 5 мільйонів проданих іграшок цього бренду, 75 тисяч членів офіційного Клубу Школи монстрів, відеоігри з однойменною назвою.

На цьому тлі «справжніми героями» здаються традиційні українські журнали для дітей, які шанують рідну мову, подають уроки історії, привчають до культури читання й прагнуть виховати справжнього патріота й громадянина. Таким є і журнал «Малюток», що був заснований ще 1960 р. у Києві. Національно-патріотична тематика – одна з провідних у цьому часописі. Редакція віддає перевагу авторитетним літературним іменам, як у царині української поетичної і прозової творчості (Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Олександр Олесь, Микола Вінграновський, Наталя Забіла, Дмитро Павличко, Віктор Близнюк, Тамара Коломієць), так і зарубіжної. Окрасою можна вважати оповідання «Додому, додому» Григора Тютюнника (уривок із повісті «Лісова сторожа»), «Віщунка-ворона» Олександра Довженка (уривок із повісті «Зачарована Десна»), «Біле звірятко» Михайла Сіренка. Прискіпливо тут ставляться і до сучасних авторів, обираючи для дитячої аудиторії найкращі твори та малюнки.

Редакції багатьох друкованих видань для дітей справді йдуть у ногу з часом, випускаючи ту продукцію, що може зацікавити навіть вибагливого читача. Скажімо, низка часописів пропонує своїй аудиторії випуски з дисками (на вибір). Це стосується насамперед «Пізнайка», «Ангелятка», «Професора Крейда», «Капельок» та ін. Деякі видавничі колективи заохочують оригінальними додатками – різноманітними виробами й подарунками («Жасмин», «Юная леди», «Winx. Волшебный клуб» та ін.). Це можуть бути дрібні іграшки, ланцюжки, кулони, браслети. Частина видань загалом побудована на зібранні колекцій (машини, ляльки, іграшки тощо).

Певні дитячі журнали можна знайти в онлайн-режимі. Електронні версії мають, наприклад, «Пізнайко», «Професор Крейд», «Колосок» «Ангелятко», «Ангеляткова наука», «Ухтышка», «Зернятко», «Радость моя» та ін. Частина з них розміщена на сайтах інших ресурсів. Скажімо, Національна бібліотека України для дітей пропонує електронні версії таких журналів, як «Апельсин» (Донецьк), «Котя» (Київ), «Колосок» (Київ), «Барвінок», «Пізнайко», «Професор Крейд», «Граємо в англійську», серія «Країна ангелят» (Львів) тощо.

Розвиваються і набувають поширення повноцінні дитячі інтернет-журнали, як-от: «Санька – Бешенный кролик» (sashka.inf.ua, 2000 – 2009), «UA. Ромчик» («Ромчині оповідки», вірші для дітей, чат, всесвітня історія, перекази Біблії), «Оповідач» (українська історія, література), двомовний сайт для дітей і підлітків «Скринька з секретом» (українські мультфільми, література, чат, форум тощо), дитячий сайт «Левко» (казки, розмальовки, конкурси, ігри, вироби власними руками, «весела школа», історія державних та народних свят,

комікси, конкурси, мультфільми). Існує дитячий інтернет-портал «Vrakov.net», що подає захоплюючі ігри, оригінальний пізнавальний матеріал.

Важливий і той факт, що чимало провідних видавничих домів, груп, видавництва, поряд із низкою різноматичної книжкової і періодичної продукції, не забувають і про пресу для дитячої аудиторії. Так, видавничий дім «Едіпрес Україна», маючи досвід ініціювання понад 20 періодичних видань, 15 спеціальних проектів, низки он-лайн-випусків, даруючи своїм читачам пресу про стиль і відомих діячів, здоров'я, будівництво, архітектуру, інтер'єр, хобі («Viva!», «Биография. Viva!», «Маленькая Диана», «Мама вяжет», «Приватный дом», «Уютная квартира», «Твое здоровье», «Любимая дача»), не залишає поза увагою жіночі видання й ті, що призначені для родини («Хорошие родители», «Твой малыш», «Полина», «Единственная»). Серед них важливе місце посідає журнал «Юная леди».

Але при вагомих кількісних показниках, непоганому поліграфічному підґрунті, дбайливому ставленні до авторів дитячих видань, чимало журналів для зазначеної цільової аудиторії мають певні професійні (видавничі) прорахунки, що стосуються оформлення, формату, нумерації, визначення типу видання, послідовності рубрик, змістового наповнення.

Серед загальних недоліків оформлення варто зазначити відсутність нумерації сторінок (журнали «Малютко» (Київ), «Каліграфія» (Тернопіль)) і вказівки на рік видання («Мамине сонечко», «Маленька Фея та сім гномів», «Маленький розумник», «Кузнечик», «Каліграфія»). Так, на обкладинці київського журналу «Мультик» вказано лише випуск 18; тільки з вихідних даних можна довідатися, що часопис підписано до друку 3 серпня 2012 р. У «Домовичку» (Тернопіль) на обкладинці зазначено № 10 (104) без року випуску (у вихідних даних є рядок: підписано до друку 15.09; таким чином, рік виходу в світ невідомий).

Формати дитячих видань часто не збігаються з державними стандартами. Наприклад, журнал «Домовичок» (Тернопіль) – 13,5x20 см, «найкращий журнал сканвордів та ребусів» «Розгадайко» – 14,3x20 см, «Кешкины кроссворды» (Запоріжжя) – 14x20 см. І це не єдина плутанина в розмірах тих чи інших випусків.

Нерідко на шпальтах видань (у перекладних художніх творах та редакційних матеріалах) трапляються граматичні помилки (наприклад, «підписний індекс», «гілочки прилягли тісно один до одного», «обікрыв похилу леді», «кількість випавших очок», «познавательні історії», «розкрий і розплющити кишені лап, злегка розсунувши їх у сторони», «як же голова кружиться!», «дасиш відповіді», «Рівненська область», «м. Лохвица Полтавської обл.», «навесні ... проростають», «перші джмеликі гудуть», «гайка», «різноманітні поробки», «бумага», колір – «біжевий» тощо («Дитячий розвивайко», «Карпуки», «Щедрику-ведрику», «Ведмедик Баррі», «Ералаш»).

Не завжди чітко на сторінках періодичних видань для дітей відображена видавничо-журналістська термінологія. Скажімо, юридична особа, яка здійснює видавничу діяльність, відповідно до ДСТУ 3017-2015, називається *видавцем*. У

журналі «Дитячі кросворди» (2012. – № 14) у вихідних даних зазначено: «Адреса редакції та *видавника*».

Забувають у деяких редакціях і про так звані «гендерні гачки». У журналі «12+» пишуть: «Ти модний та стильний?..». Виникає враження, що основні читачі – хлопчики-тинейджери. Хоча на сторінках журналу ця гендерна односторонність загалом відсутня.

Закон України «Про рекламу» передбачає позначення тих публікацій, що подані на правах реклами. В пункті 3 статті 9 «Ідентифікація реклами» зазначено: «Інформаційний, авторський чи редакційний матеріал, в якому привертається увага до конкретної особи чи товару та який формує або підтримує обізнаність та інтерес глядачів (слухачів, читачів) щодо цих особи чи товару, є рекламою і має бути вміщений під рубрикою «Реклама» чи «На правах реклами» [2]. Цього правила не завжди дотримуються редакції дитячих часописів.

У каталогах поточної передплати різних фірм, що надають подібні послуги, видання для дітей не завжди чітко розмежовуються відповідно до інтересів читацької аудиторії. Так, у передплатному каталозі агентства «Бліц-преса» на друге півріччя 2012 р. журнал для дітей молодшого віку «Чарівна принцеса» кваліфікується як молодіжне видання (с. 64); до цього ж блоку зараховані журнали «Сто талантів» і «Юная леди». Серед жіночих видань виявилася газета для школярів України «Настуня» (тобто – Настенька)! Особливо не доводиться дивуватися такому розподілу, адже в рубриці «преса для чоловіків» подано часописи «Вокруг света» та «Идеальный дом». В електронному каталозі передплати періодичних видань на перше півріччя 2013 р. із-поміж видань для дітей трапилися й такі: «Зоодруг» (розповіді про тварин і догляд за ними), «Лиза», «Отдохни. Звезды», «Освіта України».

Нерідко виникає питання: газета чи журнал? Фактично розмиваються традиційні уявлення про ці види друкованої періодики: ні формат чи обсяг, ні скріплені між собою аркуші, тематика чи періодичність, насиченість ілюстраціями й наявність кольорової обкладинки не впливають сьогодні на розмежування видів газетно-журнальної продукції. Тут трапляються різні казуси. Скажімо, видання форматом 16,5x23, 14x20, з повнокольоровою обкладинкою, щомісячники, обсягом 34 сторінки, поєднаних між собою скріпками, монотематичні (присвячені кросвордам, головоломкам, лабіринтам тощо) – це газети («Волк и Заяц», «Дитячі кросворди», «Лучшие детские кроссворды», «Сканворденок», «Кузя»).

Однаковий зовнішній вигляд мають «Кузя» і «Кенгуру» (формат 13,5x20 см, обсяг – 66 сторінок, присутня обкладинка, наявні кольорові ілюстрації). Зміст їхній теж схожий: пригоди, ігри, ребуси, лабіринти, головоломки. Але перше видання – газета для дітей, інше – «веселий супержурнальчик», тобто журнальне видання.

Статус журналу підтримують розважальний щомісячник «Кешкины кроссворды» (формат 14x20, 64 сторінки, обкладинка, скріпки, основний зміст: кросворди, головоломки, шаради) і «найкращий журнал сканвордів та ребусів

«Розгадайко» зі Львова (формат 14x20, 20 сторінок, обкладинка, скріпки). Схожий формат, обсяг 36 сторінок та всі інші компоненти (внутрішньо-змістові та зовнішні) має «журнал для розумних і кмітливих» під назвою «Домовичок».

Інший приклад – донецьке видання «Непоседы», що зареєстровано як газета (у вихідних даних також зазначено: «всеукраїнська інформаційно-розважальна газета для дітей»), а в анонсі подається як «великий дитячий журнал» (23,5x33 см, 26 сторінок, обкладинка, скріпки тощо). За зовнішнім виглядом (формат 23,5x32, 24 сторінки, обкладинка, скріпки) схожа на це видання й «Конфетка» (Харків, із 2007 р.). У вихідних даних тут вказано: «газета кросвордів і сканвордів», а на обкладинці подано два різні тлумачення: «развивающая газета для детей» і «детский сборник» (2010. – № 1); «развивающая детская газетка», «детская газета логических заданий, кроссвордов, рассказов и сказок» (2015. – № 3).

Подібна історія сталася і з міжнародною літературною газетою для дітей «Настенька» (Донецьк, існує з 1996 р.). Засновник і видавець письменник Г. Іванов доклав чимало зусиль, щоб ця газета проіснувала тривалий час, набула авторитету своїм змістом, здобула кілька заслужених нагород – Золоту медаль української журналістики, звання лауреата Всеукраїнської премії «Золоті руки країни», відзнаку «Лідер галузі» відповідно до національного бізнес-рейтингу України. Від невеликого газетного формату (29x42 см у 2006 р.) «Настенька» перейшла на журнальний формат (20,5x27,5 см), обсяг – 36 с., обкладинку, скріпки. Хоча папір залишився газетним, але додався колір, малюнки й заставки на кожній сторінці. За складних політичних умов газета, чия редакція розташована в Донецьку (друкується в Запоріжжі), знову повернулася до традиційного газетного вигляду (без скріпок), значно зменшивши обсяг до 24 сторінок (№ 9/12) і тираж (890 примірників у березні 2015 р.). При цьому в логотипі зазначено: «Подписка на любой почте Украины и России».

Ще одну «новинку» в оформленні періодичних видань запропонувала редакція журналу «Українське право». Як додаток до цього часопису двома номерами у 2012 р. вийшов дитячий журнал «Правобукварик», редакцію якого очолила письменниця і правник Л. Денисенко. У формі казки літераторка та художниця намагаються розтлумачити дітям 3-7 років такі важливі поняття, як чесність, справедливість, мудрість, конституція, свобода. Оригінальний підхід поза сумнівом. Ідеться про інше: книжковий формат видання (тверда обкладинка, вихідні дані – від ББК до інших реквізитів) викликають певні застереження. Зрештою, і сама редакторка, можливо, сумнівається у типі такого видання, адже на звороті обкладинки мовиться про *книгу* під назвою «Правобукварик».

Новітні, нестандартні формати деякої дитячої преси теж потребують певних професійних тлумачень. Наприклад, яким чином слід кваліфікувати різноманітні «розмальовки», що не мають текстового наповнення і призначені лише для роботи з олівцями чи фарбами? Так, «Розмальовки “Укрпошта”» та «Розмальовок 20» (редакції обох періодичних видань розташовані в Тернополі)

zareєстровані як газети. При цьому вони мають кольорову обкладинку, формат 20x29 см, 8 сторінок (щоправда, не пронумерованих), з'єднаних між собою скріпками, і жодного слова всередині!

Інший приклад – газета «В світі казок» (формат 10,3x16,8 см, присутня обкладинка, повнокольорові сюжетні ілюстрації, скріпки з'єднують нумеровані сторінки), де друкуються відомі казки. Скажімо, для випуску 12 за 2012 р. редакція обрала «Рукавичку». Зазначено, що функції художника, дизайнера і верстальника виконала О. Кульчицька. Публікація відомої всім казки супроводжується попередженням редакції про те, що передрук, копіювання (як у друкованому, так і в електронному варіантах), а також інше використання (зокрема, розміщення в мережі Інтернет) матеріалів, оформлення, дизайну без письмового дозволу видавця заборонено і карається в судовому порядку.

Можливо, комісії із професійної етики варто придивитися до тих дитячих видань, які прагнуть вийти в інформаційний простір України і призначені для підростаючої аудиторії, адже постають сутнісні питання про виховну, моральну, культурно-освітню, патріотичну й навіть соціальну цінність деякої періодики.

Отже, кількісне зростання показників дитячої преси в Україні за останні понад двадцять років має як позитивні, так і негативні моменти. Серед позитивних факторів – розширення географічного діапазону, орієнтація редакцій на різні вікові категорії читачів, поглиблення проблемно-тематичних і жанрових аспектів, осучаснення поліграфічної бази, підтримка друкованих ЗМІ мультимедійними проектами, використання новітніх комунікаційних засобів. Чимало дитячих часописів спонукають до творчості, розвивають інтелектуальні горизонти підростаючого покоління. Водночас трапляються і певні професійні прорахунки (недотримання видавничих стандартів, мовних правил, етичних принципів тощо). Ці та інші питання потребують ретельного вивчення, прагматичної націленості та реалізації кращого видавничого досвіду в справі якісного наповнення та оформлення часописів для дітей в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Видання для дітей. Поліграфічне виконання // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/standards/vydannya-dlya-ditey-polihrafichne-vykonannya-hstu29-62002>.
2. Закон України «Про рекламу» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/96-D0%B2%D1%80?test=4/UMfPEGznhhjDd.ZixM36/QH I4K2s80msh8Ie6>.
3. Конвенція ООН про права дитини (набула чинності для України з 27 вересня 1991 року). – К. : UNICEF, 2002.
4. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 р.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
5. Про визнання свідочств про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації недійсними // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/ldoc2.nsf/link1/MUS15092.html>.

6. Угорські національно-культурні товариства // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.0zd.ru/sociologiya_i_obshestvoznanie/nacionalno-kulturni-tovaristva-ugorciv.html.
7. Эгмонт // [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://barbieplanet.ru/archives/6114>.
8. Back to black / Повернення до чорного. – 2010. – № 5.

Сидоренко Н. Н., Дубецкая О. А. Достижения и просчеты прессы для детей в Украине

В статье рассматриваются количественные и качественные показатели развития детской периодики в независимой Украине, дается характеристика географического, проблемно-тематического, языкового, структурно-организационного наполнения таких изданий. Акцентируется внимание на определенных просчетах прессы для детской аудитории.

Ключевые слова: периодика для детей, возрастной диапазон, проблемно-тематические аспекты, издательские стандарты.

Sydorenko N. The achievements and failures of the press for children in Ukraine

The article deals with the quantitative and qualitative indicators of the development of children's periodicals in independent Ukraine, with a given characteristics of geographical, problem-thematic, linguistic, structural and organizational content of such media. The focus is on certain failures of the press for a young audience.

Key words: children's periodicals, the age range, problem-thematic aspects, publishing standards.

УДК 81'271.14

П. П. КУЛЯС

кандидат історичних наук, доцент

СИМ ЗОЛОТИХ ПРАВИЛ «ТИПОЛОГІЇ ПОМИЛОК»

У статті подані найважливіші рекомендації редакторів, які обов'язково знадобляться йому в його фаховій діяльності під час опрацювання тексту. Акцентується увага на типових помилках, якими хибують сучасні тексти, і методиках їх виправлення.

Ключові слова: редагування, помилка, типологія помилок, точність слововживання, суржик, ясність тексту, логічні норми редагування.

Одна з основних компетентостей редактора полягає в умінні бачити помилки. Для молодих редакторів має бути розроблена методика навчання такого бачення. Їм потрібно запропонувати систему мовних девіацій, типологію помилок із їхніми характеристиками, описом причин виникнення відхилень від норми, прийомів виправлення. У цій статті пропонуємо кілька *золотих правил* дисципліни «Типологія помилок».

Правило перше: у роботі з лексикою *слова́ редагованого вами тексту мають бути контекстуально точні*. Точне значення слова можна визначити тільки в контексті – тут мало навіть словників.

Інакше кажучи, це вимога комунікативної точності. Порушення її призводить до цілого шлейфу типів помилок, включно з нерозрізненням омонімів і багатозначних слів, паронімів, навіть антонімів, сплутування слів